

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

Palestra 49/5-6(557-558), 161-165

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

I. Prawo materialne

GÓRNICZE SZKODY

Wątpliwości Sądu Okręgowego wzbudziła norma wynikająca z art. 94 ust. 3 Prawa geologicznego i górniczego. Przepis regulujący naprawienie szkody wyrządzonej pracami górnictwymi lub geologicznymi nie daje wprost odpowiedzi na pytanie o treść wyroku: zwłaszcza nie rozstrzyga czy sąd rozpoznający powództwo oparte na tym przepisie orzeka o zasadzie, czy również o sposobie rekultywacji uszkodzonego gruntu. Brzmienie jest następujące: *Naprawienie szkody w gruntach rolnych i leśnych następuje w drodze rekultywacji, zgodnie z przepisami o ochronie tych gruntów.*

Rekultywacja, jak wynika z art. 4 pkt 18 ustawy z 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych obejmuje różnorodne działania mające na celu nadanie lub przywrócenie gruntom zdegradowanym albo zdewastowanym wartości użytkowych lub przyrodniczych przez właściwe ukształtowanie rzeźby terenu, poprawienie właściwości fizycznych i chemicznych, uregulowanie stosunków wodnych, odtworzenie gleb, umocnienie skarp oraz odbudowanie lub zbudowanie niezbędnych dróg.

Uchwała z 24 lutego 2004 r. sygn. III CZP 120/03 stwierdza: „**orzekając o naprawieniu szkody w gruntach rolnych i leśnych w drodze rekultywacji, na podstawie art. 94 ust. 3 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. – prawo geologiczne i górniczne (Dz.U. Nr 27, poz. 96 ze zm.), sąd nie określa sposobu jej przeprowadzenia**”.

ZASKARŻANIE UCHWAŁY ORGANU SPÓŁKI

W uchwale z 17 lutego 2004 r. sygn. III CZP 116/03, Sąd Najwyższy uznał, iż członek zarządu usunięty z jego składu nie ma prawa zaskarżyć uchwały wspólników spółki z ograni-

czoną odpowiedzialnością. Podstawę stanowiła językowa wykładnia art. 252 § 1 w związku z art. 250 pkt 1 kodeksu spółek handlowych. Tymczasem w wyroku zapadłym kilka dni wcześniej, bo 13 lutego 2004 r. sygn. II CK 438/02, Sąd Najwyższy wyraził stanowisko odmienne, uznając, że wykładnia celowościowa i systemowa prowadzi do wniosku, iż byli członkowie organów spółki mają prawo kwestionować uchwały organu uchwałodawczego, jeśli dotyczą ich personalnie. W tej sprawie chodziło o możliwość zaskarżenia uchwały walnego zgromadzenia spółki akcyjnej odmawiającej udzielenia absolutorium byłemu członkowi rady nadzorczej. Współczesność obydwu orzeczeń pozwala mieć nadzieję, iż znajdzie się sposobność rychłego ujednoczenia stanowiska.

WYKŁADNIA OŚWIADCZEŃ WOLI

W sprawie sygn. I CK 550/03 z 16 kwietnia 2004 r. przedmiotem sporu była kwestia sposobu zakończenia przez prezesa zarządu spółki pełnienia tej funkcji. W Kodeksie spółek handlowych wyraźnie rozróżnia się odwołanie i rezygnację (por. art. 202 § 4 i 369 § 5 k.s.h.). Zarówno w spółce akcyjnej jak i w spółce z o.o. kodeks zastrzega ponadto, że do złożenia rezygnacji przez członka zarządu stosuje się odpowiednio przepisy o wypowiedzeniu zlecenia przez przyjmującego zlecenie. We wskazanej sprawie odwołanie wiązało się z zachowaniem prawa do wynagrodzenia przez pół roku. W tym wypadku prezes poprosił radę nadzorczą o odwołanie go ze stanowiska, zawiadamiając, że ze względu na komplikację spraw zawodowych (wg spółki przyjął takich stanowisk ponad miarę!) nie jest w stanie pełnić tej funkcji. Rada nadzorcza uwzględniła prośbę a w uchwale użyto słowa „odwołuje się”. Gdy były prezes zażądał sześciomiesięcznego wynagrodzenia, Sąd Okręgowy oddalił powództwo powołując się na art. 65 § 1 k.c. nakazujący uwzględnienie zasad współzycia. Sąd Apelacyjny natomiast przyznał, że prezes zastawił pułapkę na spółkę unikając „z premedytacją” słowa „rezygnuję” i uwzględnił powództwo. Niestety, w kasacji zabrakło wniosku (art. 393³ § 1 pkt 4 k.p.c.), co zakończyło sprawę odrzuceniem tego środka odwoławczego.

PRAWO PIERWOKUPU

Sąd Okręgowy powziął wątpliwość, czy pod rządami ustawy o gospodarce nieruchomościami gminie przysługuje prawo pierwokupu nieruchomości rolnych lub leśnych. Zagadnienie to było wyjaśniane w uchwale Sądu Najwyższego z 11 lipca 1996 r., III CZP 71/96, OSNC 1996, z. 11, poz. 146. Uchwała z 18 marca 2004 r. rozstrzygnęła tę wątpliwość udzielając odpowiedzi twierdzącej „**Gminie przysługuje prawo pierwokupu nieruchomości przeznaczonej w chwili jej sprzedaży pod budownictwo mieszkalno-usługowe, także wówczas, gdy w dacie nabycia tej nieruchomości od Skarbu Państwa stanowiła ona nieruchomość rolną bądź leśną (art. 109 ust. 1 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami tekst jedn. Dz.U. z 2000 r. Nr 46, poz. 543 ze zm.)**”. Uchwała kontuuje orzecznictwo oparte na ścisłej wykładni wyjątkowego uprawnienia gminy i przyjmuje jako kryterium, przeznaczenie nieruchomości w chwili sprzedaży a nie w chwili nabycia.

WYZYSK

Rozstrzyganie sporów na tle wyzysku nie zdarza się często w praktyce. Należy więc zwrócić uwagę na wyrok z 24 października 2003 r. w sprawie sygn. III CK 17/02 wydany w sporze o ważność umowy sprzedaży nieruchomości za cenę sprawiającą pozory ceny rażąco niskiej. Jego uzasadnienie wykazuje, że uproszczone oceny łatwo prowadzą do fałszy-

wych wniosków. Przyjmując brak wyraźnej dysproporcji między ceną a wartością nieruchomości sądy uwzględniły jej niepewny stan prawny i ryzyko obciążające nabywcę. Przywołu-
ję ten wyrok, ponieważ uzasadnienie zawiera rozważania dotyczące rzadko spotykanej
wady czynności prawnej.

PRZEPISY KONSTYTUCJI

Dwa wyroki z 16 kwietnia 2004 r. sygn. I CK 291/03 oraz I CK 653/03 dotyczą ważkiego
zagadnienia powinności sądu powszechnego w zakresie badania zgodności z Konstytucją
przepisów prawa materialnego lub procesowego stosowanych w postępowaniu oraz przy
rozstrzygnięciu spraw. Wystąpiło ono na tle art. 160 § 5 k.p.a. ustanawiającego krótki trzy-
dziestodniowy termin dla strony niezadowolonej z przyznanego jej odszkodowania przez
**organ administracji publicznej, który stwierdził nieważność decyzji z powodu narusze-
nia przepisu art. 156 § 1 albo stwierdził, w myśl art. 158 § 2, że została ona wydana z
naruszeniem przepisu art. 156 § 1. Ten niefortunnie skonstruowany przepis budził i
nadal budzi wątpliwości. Niektóre zostały rozstrzygnięte w praktyce orzeczniczej np.
odnośnie do materialnoprawnego charakteru, do utraty roszczenia po jego upływie,
niedopuszczalności przywrócenia terminu w razie uchybienia, wykluczenia trybu od-
woławczego – administracyjnego przez stronę „niezadowoloną”, stosowania przepisu
również w razie odmowy przyznania roszczenia itd.**

Porostają jednak wątpliwości zasadnicze dotyczące osobliwie krótkiego terminu prekluz-
ji oraz nieuzasadnionego różnicowania sytuacji poszkodowanych w razie wznowienia po-
stępowania i stwierdzenia nieważności decyzji oraz zróżnicowania jej ze względu na pod-
miot odpowiedzialny: organ administracji publicznej oraz inny podmiot. W sprawie I CK
291/03, powód który nie dotrzymał terminu 30-dniowego podnosił, że przepis jest sprzecz-
ny z odpowiednimi artykułami Konstytucji. Sąd drugiej instancji pominął te zarzuty, wy-
chodząc z założenia, że strona ma do dyspozycji odrębny środek prawny, tj. skargę konstytu-
cyjną.

Rozpoznając kasację Sąd Najwyższy uznał zasadność zarzutu naruszenia przepisów Kon-
stytucji, i wyraził zapatrywanie, że z mocy art. 193 oraz art. 178 ust. 1 ustawy zasadniczej
sąd odwoławczy miał obowiązek zbadać zasadność zarzutu sprzeczności art. 160 § 5 k.p.a.
z przepisami Konstytucji. W razie przekonania o braku niezgodności, sąd orzekający konty-
nuowałby postępowanie oraz stosował „podejrzany” przepis k.p.a. jako podstawę wyroku,
natomiast w razie nabrania wątpliwości co do zgodności ma obowiązek przedstawić Trybu-
nałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne (art. 193). Skład Sądu Najwyższego wykluczył na-
tomiasz dopuszczalność stwierdzenia przez sąd powszechny, nawet w jednostkowej sprawie,
że przepis ustawy jest niezgodny z aktem wyższego rzędu. Ta kompetencja jest bowiem
zastrzeżona wyłącznie dla Trybunału Konstytucyjnego.

Stanowisko Sądu Najwyższego nabiera znaczenia w związku z nadchodzącą zmianą sta-
nu prawnego wywołanego włączeniem Polski w skład Unii Europejskiej, co rozszerzy zakres
obowiązkowych pytań dotyczących zgodności normy krajowej z prawem wspólnotowym.

REGRES UBEZPIECZENIOWY

Uchwała z 3 marca 2004 r. sygn. III CZP 2/04 dotyczy odpowiedzialności między ubez-
pieczycielami. W stanie faktycznym stanowiącym jej kanwę poszkodowany poniósł szkodę
na terenie Polski w wypadku komunikacyjnym. Odpowiedzialny za jej wyrządzenie był
ubezpieczony w polskim zakładzie (ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów). Poszkodo-

wany udał się na leczenie za granicę miał bowiem uprawnienie do korzystania tam z ubezpieczenia społecznego. Zagraniczna ubezpieczalnia wystąpiła do polskiego ubezpieczyciela o zwrot poniesionych kosztów.

Wyjaśniając zagadnienie prawne Sąd Najwyższy stwierdził, że „Zagraniczna instytucja ubezpieczeń społecznych, na którą z mocy jej prawa krajowego – przeszły roszczenia z tytułu poniesionych kosztów leczenia, nie jest uprawniona, według prawa polskiego, do dochodzenia od ubezpieczyciela, który ubezpieczył odpowiedzialność cywilną posiadacza pojazdu mechanicznego – sprawcy szkody, zwrotu takich kosztów, gdy poszkodowany uległ wypadkowi komunikacyjnemu na terenie Polski”.

II. Postępowanie cywilne

KOSZTY EGZEKUCJI

Sprawy drobnej z punktu widzenia całości kosztów egzekucji ale znamiennej, jako sygnał fiskalizacji w życiu publicznym dotyczy uchwała z 24 lutego 2004 r. stwierdzająca, że **„Komornik sądowy występujący o udzielenie informacji, o których mowa w art. 44h ustawy z 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (jednolity tekst Dz.U. 2001 Nr 87, poz. 960 ze zm.) jest zobowiązany do uiszczenia opłaty za udostępnienie tych danych”**.

Należy dodać, że wysokość opłat regulują przepisy rozp. Rady Ministrów z 30 kwietnia 2002 r. w sprawie wysokości opłat za udostępnienie (...) – Dz.U. Nr 62, poz. 564.

ZAŻALENIE W POSTĘPOWANIU UPADŁOŚCIOWYM I NAPRAWCZYM

Uchwała z 5 lutego 2004 r., sygn. III CZP 11/03 rozstrzyga dwa zagadnienia prawne. Pominiemy cytowanie części pierwszej, dotyczącej obowiązku stosowania nowych przepisów w sytuacji epizodycznej, gdy wniosek dłużnika o ogłoszenie upadłości został wysłany przez pocztę przed wejściem w życie ustawy z 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze a doręczony pod rządą nowego prawa. Natomiast drugi punkt uchwały ma znaczenie na przyszłość, ponieważ wyjaśnia, że **„na zarządzenie przewodniczącego, którego przedmiotem jest zwrot wniosku dłużnika o ogłoszenie upadłości, przysługuje zażalenie”**.

ZMIANA ORZECZENIA O WŁADZY RODZICIELSKIEJ

Przepis art. 509 pkt 1 k.p.c. wyłącza skład jednoosobowy sądu w sprawach o pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej. Sąd drugiej instancji pytał, czy do tej kategorii zalicza się również sprawa o zmianę rodzica, któremu powierza się wykonywanie władzy rodzicielskiej. Sąd Najwyższy w dniu 5 lutego 2004 r. w sprawie III CZP 113/03 podjął następującą uchwałę: **„Sprawa o zmianę zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej i sposobie jej wykonywania, zmierzają do powierzenia wykonywania władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców i ograniczenia władzy drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jest sprawą o ograniczenie władzy rodzicielskiej w rozumieniu art. 509 pkt 1 k.p.c.”**.

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH GOSPODARCZYCH

Według art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. w odpowiedzi na pozew pozwany jest obowiązany podać wszystkie twierdzenia, zarzuty oraz dowody na ich poparcie pod rygorem utraty prawa po-

woływania ich w toku postępowania, chyba że wykaże, iż ich powołanie w odpowiedzi na pozew nie było możliwe, albo że potrzeba powołania wynikła później.

Na tle tego przepisu sąd odwoławczy pytał, czy sąd jest zobowiązany pominąć wszelkie twierdzenia, zarzuty oraz dowody niezgłoszone w odpowiedzi na pozew, a zgłaszane później niezgodnie z określonymi w przepisie warunkami. Odpowiedź Sądu Najwyższego ujmuje zagadnienie z perspektywy uprawnień strony. Uchwała z 17 lutego 2004 r., III CZP 115/03 ma następującą treść: „**W postępowaniu w sprawach gospodarczych pozwany traci prawo powoływania twierdzeń, zarzutów oraz dowodów na ich poparcie, niepowołanych w odpowiedzi na pozew, bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, chyba że wykaże, że ich powołanie w odpowiedzi na pozew nie było możliwe, albo że ich potrzeba wynikła później (art. 479¹⁴ § 2 k.p.c.)**”.

Różnica między pytaniem a odpowiedzią nie może być przypadkowa. O stanowisku składu orzekającego i rzeczywistym znaczeniu uchwały rozstrzygnie uzasadnienie, do którego koniecznie trzeba sięgnąć.

W tej chwili można pokusić się o refleksję, że rygoryzm postępowania w pewnym stopniu zależy jednak od podmiotu realizującego tę normę prawną. Skoro (słusznie) wymaga się ścisłego przestrzegania reguł procesu przez strony, to tym obowiązkom powinny zasadniczo odpowiadać kompetencje i postępowanie sądu. Zawsze jednak wystąpić mogą wyjątkowe okoliczności usprawiedliwiające działanie sądu z urzędu. Rzecz w tym, aby nie stawały się regułą, a tym bardziej nie ukrywały przewlekłości postępowania i czynności bezcelowych.

W uchwale z 17 lutego 2004 r. sygn. III CZP 118/03 wyjaśniono wątpliwość odnośnie do postępowania po wniesieniu sprzeciwu od nakazu zapłaty wydanego w stępowaniu upominawczym. Sąd przedstawiający zagadnienie prawne miał usprawiedliwione wątpliwości, czy w takim wypadku dopuszczalne jest rozpoznanie tej sprawy na posiedzeniu niejawnym, jeśli zachodzą podstawy z art. 479¹⁷ k.p.c. (tj. w razie uznania powództwa lub wyjaśnienia sprawy złożonymi pismami i dokumentami). Sąd Najwyższy uznał takie uproszczenie za niedopuszczalne stwierdzając: „**W sprawach gospodarczych w razie prawidłowego wniesienia sprzeciwu od nakazu zapłaty rozpoznanie sprawy na posiedzeniu jawnym jest niedopuszczalne (art. 505 § 1 w związku z art. 479¹⁷ k.p.c.)**”.